

چهارمین همایش بین‌المللی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی

بخش ایران‌شناسی و زبان‌شناسی مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی با همکاری دانشگاه تهران، انجمن زبان‌شناسی ایران و دانشگاه ساینزای رم میزبان برگزاری چهارمین همایش بین‌المللی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی بود. این همایش با هدف آشنایی با آخرین دستاوردهای پژوهشی درباره زبان‌ها و متون ایرانی باستان، میانه و نو، بررسی گستره زبان‌های ایرانی به‌عنوان یکی از عوامل پیوند میان ملت‌های منطقه و ایجاد انگیزه در پژوهشگران جوان برای پژوهش‌های ژرف در عرصه زبان‌شناسی ایرانی در تاریخ ۱۴ اسفندماه ۱۳۹۷ در مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی برگزار شد.

محورهای همایش، پژوهش‌های تازه در زمینه زبان‌های ایرانی باستان (فارسی باستان، اوستایی، سکایی و مادی)، زبان‌های ایرانی میانه غربی (پارتی و فارسی میانه)، زبان‌های ایرانی میانه شرقی (سغدی، ختنی، خوارزمی و بلخی)، متون کهن فارسی از دیدگاه زبان‌شناسی، جغرافیای زبان فارسی، رابطه زبان‌های ایرانی با دیگر زبان‌ها، و نیز درباره گویش‌های ایرانی بود که بر اساس این موضوعات تعداد شانزده عنوان سخنرانی در همایش ارائه و ۳۹ عنوان مقاله نیز برای چاپ در مجموعه مقالات چهارمین همایش بین‌المللی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی پذیرفته شد.

همایش در صبح روز سه‌شنبه ۱۴ اسفند ۱۳۹۷ پس از خیر مقدم و گزارش دبیر علمی همایش، با سخنرانی دکتر علی‌اشرف صادقی با عنوان «وضعیت زبانی شرق ایران در چند قرن اول بعد از اسلام» آغاز شد. عناوین دیگر سخنرانی‌های این همایش به شرح زیر است:

«تکوین ضمائر سوم شخص در زبان فارسی» (مهرداد نغزگوی کهن)، «قواعد واجی خنثی‌سازی و واج‌گونه‌ای در صورت‌های شکسته آثار داستانی و نمایشی معاصر فارسی» (امید طبیب‌زاده)، «نسبت‌های خویشاوندی ثانوی، بررسی واژگانی از دوران هندواروپایی تا ایرانی نو» (میلاد عابدی، محسن محمودی)، «وام‌واژه‌های آفرو-آسیایی در زبان‌های ایرانی» (احمد پاکتچی)، «بررسی ساخت‌واژی و نحوی اسامی خانوادگی در زبان‌های حاشیه خزر» (جهاندوست سبزی‌علی‌پور)، «واژگان نادر دری و نمونه‌های کهن گویشی در المصادر احتمالاً از سده پنجم هجری» (جواد بشری)، «یک منظومه تاتی» (فرهاد طاهری)، «بازسازی زبان قدیم همدان: امکانات و مشکلات» (سالومه غلامی)، «خر در گویش و فرهنگ ابوزیدآبادی» (سید طیب رزاقی)، «تبارشناسی واژگانی از چهارپاره‌های باباطاهر همدانی» (کرم علی‌رضایی)، «سیر تکوین و تداوم واژه‌گوران و پیوند آن با کرد در منابع تاریخی سده ۳-۱۰ قمری / ۹-۱۶ میلادی» (اسماعیل شمس)، «زند فرگرد ششم و نندیداد و مقایسه آن با متن اوستایی» (معصومه باقری، عباس آذرانداز)، «بررسی ریشه‌شناختی واژگان تبری (III)» (اسماعیل پورمطلق)، «مقایسه پسوندهای زبان کردی با پسوندهای فارسی‌میانه» (محمود جعفری دهقی، پروانه دقدی)، «پراکندگی جغرافیایی واژه‌های بومی هیداتیدوزیس در زبان‌ها و گویش‌های ایرانی» (علی اسلامی، الهام هوشمند)، «بررسی میزان و چگونگی کاربرد اسامی خاص و بومی در شعر گویشی دزفول» (نوشین حجاری).

تعداد ۳۹ عنوان مقاله نیز برای چاپ در مجموعه مقالات این همایش پذیرفته شد که عناوین برخی از آنها به شرح زیر است:

«بررسی نوعی خاص از فعل‌های ماضی لازم و متعدی در متن فارسی میانه ارداویرافنامه» (آزاده میرکمال رابینی، محمد مطلبی)، «نامه‌های ایلامی و تأثیر زبان اکدی بر آنها» (امین شاهوردی)، «بررسی واژه‌بست‌های ضمیری در گویش مینابی» (بهجت نجیبی فینی، سلمان ذاکری)، «بررسی ویژگی‌های شعری در سروده مانوی انگدروشان» (راضیه موسوی‌خو)، «ریشه‌شناسی برخی واژه‌های پهلوی و کاربرد آنها در زبان کردی جنوبی (گویش کرمانشاهی)» (معصومه گلی، آرمان بختیاری)، «زبان‌های استان چهارمحال و بختیاری:

پژوهشی میدانی از منظر جامعه‌شناسی زبان» (مرتضی طاهری اردلی، اریک آنونبی)، «بررسی ریشه‌شناختی چند واژه گیلکی از مناطق کوهستانی شرق گیلان» (نرجس بانو صبوری، شهلا شریفی)، «دستوری شدن وجه اخباری و التزامی در زبان فارسی» (مهدی سبزواری)، «بررسی برخی شیوه‌ها و فنون ترجمه در زند گاهان» (راشین مدنی).

مریم رضایی

دومین همایش دوسالانه فرهنگ و زبان‌های باستانی ایران

رشته فرهنگ و زبان‌های باستانی در مقایسه با رشته‌های دیگر تعداد کمی اعضای هیئت علمی و دانشجو دارد و از محدود رشته‌هایی است که به پیشینه کهن ایران و متون و فرهنگ ایران باستان توجه می‌کند. باتوجه به محدود بودن فعالیت این رشته در دانشگاه‌های کشور برگزاری گردهمایی سالانه یا دوسالانه با حضور محققان این رشته برای اطلاع یافتن از آخرین اتفاقات این حوزه ضروری به نظر می‌رسد. در پی برگزاری اولین دوره این همایش‌ها در سال ۱۳۹۶ به میزبانی دانشگاه شهید بهشتی، ۱۱ و ۱۲ اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۸ دومین دوره همایش دوسالانه فرهنگ و زبان‌های باستانی ایران در دانشگاه تهران با همکاری پژوهشکده زبان‌شناسی، کتیبه‌ها و متون پژوهشگاه میراث فرهنگ، مؤسسه نگارستان اندیشه و انجمن علمی ایران‌شناسی برگزار شد. دبیران علمی این همایش دکتر محمود جعفری دهقی و دکتر سید احمدرضا قائم‌مقامی و دبیر اجرایی همایش دکتر علی شهیدی بودند.

در این همایش دو روزه ۲۴ عنوان مقاله در قالب سخنرانی با محورهای زبان‌های ایرانی باستان، زبان‌های ایرانی میانه شرقی و غربی، گویش‌های ایرانی، زبان‌شناسی تاریخی و تطبیقی، تاریخ زبان و دستور تاریخی زبان فارسی، زبان‌های غیر ایرانی پیش از اسلام، ادیان ایران پیش از اسلام، تاریخ و فرهنگ ایران پیش از اسلام، تاریخچه و نقد مطالعات ایران‌شناسی در موضوعات مذکور، ارائه شد. عناوین آنها به شرح زیر است:

«آخرین مرزبان ساسانی: مرزبان در بیشاپور، تدفین در اقلید: بررسی گورنوشته اقلید» (سیروس نصراله‌زاده)، «هرمامیثرس: یک نام مادی در فهرست پادشاهان آشور» (مهرداد

ملک‌زاده)، «ساسان پنجم کیست؟» (فرزانه گشتاسب)، «رواج زناشویی با خویشان درجه‌یک در ایران باستان» (بهرام روشن‌ضمیر)، «وصف مبهم -aiva در فارسی باستان» (چنگیز مولایی)، «ضمیر موصولی cw^(۱) در زبان سغدی» (فرح زاهدی)، «معنای لفظ hučāra- در فارسی باستان» (سید احمدرضا قائم‌مقامی)، «بازنگری اختلاف‌ها و اشتراک‌ها در برخی از تلفظ‌های فارسی میانه و فارسی دری: برپایه شعر کهن فارسی» (وحید عیدگاه طرّبه)، «بررسی ظرفیت افعال در یسن ۳۵ هفت‌ها بر اساس دستور وابستگی» (سیمین‌دخت گودرزی)، «خاستگاه زبانی مهاجران هرزن بر مبنای واج‌شناسی تاریخی» (نیما آصفی)، «پیشنهادهایی درباره خوانش برخی عبارات یادگار زیران» (میثم محمدی)، «سه سرود کوتاه از زبور مانی: بررسی متن پارتی M529» (ابوالقاسم اسماعیل‌پور)، «انسان کامل در متون فارسی میانه» (محمود جعفری دهقی)، «ریشه‌شناسی نام زنان در شاهنامه فردوسی» (یدالله منصوری)، «دین مسله: نمونه‌ای از کلام انفعالی زردشتیان» (حمیدرضا دالوند)، «هویت زنانه دیگری براساس نامه‌های سغدی یک و سه» (سیده فاطمه موسوی)، «نمادپردازی در اسطوره سیاوش» (فریبا شریفیان، آزاده حیدرپور)، «ترکیبات با هم‌آیند در فارسی میانه مانوی» (شیما جعفری دهقی)، «هم‌ترازی قیاسی در زبان فارسی» (مجتبی منشی‌زاده)، «درباره یک اصطلاح حقوقی (ازشماند) در مادیان هزار دادستان» (نادیا حاجی‌پور)، «بررسی سکه‌های شاه وازمار حاکم خوارزم باستان» (سارا روحانی)، «ویژگی‌ها و تحولات ساخت ارگاتیو در گویش بلوچی بزمانی» (بهجت قاسم‌زاده)، «ردّ پای آرامی بر روی سکه‌ها در جهان ایرانی» (ابراهیم شفیع‌عی)، «پژوهشی واج‌شناختی و لغوی در یک بیت کهن طبری» (محمدعلی میرزایی).

مریم رضایی

مدرسهٔ تابستانی زبان و زبان‌شناسی دانشگاه لایدن

در این مدرسهٔ تابستانی که از ۲۲ جولای ۲۰۱۹ به مدت دو هفته در دانشگاه لایدن برگزار شد، ولیزار زادوفسکی زبان اوستایی، بنجامین زاخارد زبان‌شناسی تاریخی، دزمند دورکین -

مایسترانست زبان سغدی و سیما ذوالفقاری زبان فارسی نو را تدریس کردند. زادوفسکی زبان‌شناسی اوستایی را از منظر تطبیق با زبان‌های هندواروپایی تدریس کرد. یکی از اهداف این دوره بررسی مفصل ساختار و گسترش زبان اوستایی بود. پس از مقدمه‌ای درباره تاریخ زبان اوستایی و نظام نوشتاری آن، با در نظر گرفتن نظام صرفی و ساخت‌واژه، شرح مفصلی از نظام آوایی و نحوه دست داده شد. از دیگر اهداف مهم این دوره خوانش متون اوستایی و تعیین ارزش آنها در بازسازی شعر، فرهنگ و اسطوره‌های هندوایرانی و هندواروپایی بود. از جمله منابعی که در این دوره مورد استفاده قرار گرفت، مقدمه‌ای بر اوستا اثر خاویار مارتینز و میشل دوآن^۱ بود.

زبان‌شناسی تاریخی که به بررسی چگونگی شکل‌گیری تغییرات زبانی در طول تاریخ و علل آن می‌پردازد، از دیگر درس‌های ارائه شده در این دوره بود. مهمترین منبع مورد استفاده در این دوره از کلاس‌ها، کتاب زبان‌شناسی تاریخی تراسک ویراسته رابرت مک‌کال میلر^۲ بود. تدریس این دوره را بنجامین زاخارد بر عهده داشت.

نامه‌های باستانی سغدی کهن‌ترین متون سغدی هستند و در این دوره نامه‌های ۱-۳ سغدی خوانده شد و مهمترین نکات این اسناد مورد بررسی قرار گرفت.

فارسی نو که از زبان‌های غربی جنوبی و از شاخه هندوایرانی زبان‌های هندواروپایی است، با بیش از یکصد میلیون نفر گویشور دارای سه گونه متفاوت فارسی (در ایران)، دری (در افغانستان) و تاجیکی (در تاجیکستان و ازبکستان) است. این زبان ادامه زبان فارسی میانه و بازمانده فارسی باستان است. در طول این دوره، دانشجویان با دستور زبان فارسی آشنا شدند و یاد گرفتند که چگونه بخوانند و بنویسند. در پایان دوره نیز نمونه‌هایی از اشعار کهن فارسی خوانده شد.

مریم رضایی

1. J. Martinez and Michiel de Vaan, *Introduction to Avestan*, Brill, 2014.
2. Mc.Coll Millar, Robert (ed), *Trask's Historical Linguistics*, London, 2015.